

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

INTEGROVANÁ
STŘEDNÍ ŠKOLA
POLYGRAFICKÁ

Typografie

8. Sazba básní

www.isspolygr.cz

Vytvořila:
Ivana Michálková
Vytvořeno dne: 23. 10. 2012

Integrovaná střední škola polygrafická,
Brno, Šmahova 110
Šmahova 110, 627 00 Brno

Interaktivní metody zdokonalující edukaci na ISŠP
CZ.1.07/1.5.00/34.0538

Typografie

DUM číslo: 8
Název: Sazba básní

Strana: 1/9

Škola	Integrovaná střední škola polygrafická, Brno, Šmahova 110
Ročník	1. ročník (SOŠ, SOU)
Název projektu	Interaktivní metody zdokonalující proces edukace na ISŠP
Číslo projektu	CZ.1.07/1.5.00/34.0538
Číslo a název šablony	III/2 Inovace a zkvalitnění výuky prostřednictvím ICT
Autor	Ivana Michálková
Tématická oblast	Typografie
Název DUM	Sazba básní
Pořadové číslo DUM	8
Kód DUM	VY_32_INOVACE_08_OV_MI
Datum vytvoření	23. 10. 2012
Anotace	Dokument obsahuje vysvětlení, jak se upravuje sazba básní

Pokud není uvedeno jinak, je uvedený materiál z vlastních zdrojů autora.

Básně v literatuře zaujímají zvláštní postavení. Je nutné dbát, aby úprava byla v souladu s obsahem básně. Typickým znakem básní jsou volně vybíhající řádky, které vyžadují v typografickém zpracování pořadové uspořádání a sdružují se ve verš s recitačním rytmem.

Volba písma

Volba písma má pro sazbu básní velký význam. Rozhodující je vždy stupeň písma a jeho kresba. Při volbě písma a jeho velikosti se přihlíží nejen k obsahu, ale také k rozměrům publikace, struktuře a zbarvení papíru a k tiskové technice.

Obsahuje-li kniha ilustrace, použité písmo musí být s nimi v harmonické jednotě – kombinaci jemných a nevýrazných ilustrací s písmem podobného charakteru a naopak.

Básně a verše pro děti – vyžadují písmo výraznější, otevřené kresby, dobře čitelné.

Básně politicky zaměřené – se sázejí z písma větších stupňů a výraznější kresby.

Lyrická i milostná poezie – drobnější písmo, křehké kresby, časté použití kurzívy.

Básně, které jsou doplňkem prózy – písmo stejného druhu, odlišují se rozdílným stupněm, kurzívou, zarážkou apod.

Důležitá je úloha prokladu mezi řádky pro lepší čitelnost. Dvoubodový proklad je nutnost, tříbodový až čtyřbodový proklad dodává básni optické působivosti a určité vznešenosti.

Úprava básní

Šířka sazby básní se stanoví podle nejdelší řádky. V knihách je ovlivněna šíře sazby šířkou sazebního obrazce, v novinách a časopisech šířkou sloupců.

Nepravidelná délka řádek sazbu poněkud rozrušuje, proto je nutné ji zklidnit stejnými mezerami.

Sloky se v básních oddělují prokladem jedné prázdné řádky, aby se dodržel řádkový rejstřík.

Nejčastější způsob úpravy jednoduchých básní je sazba zkraje (na východ). Všechny řádky začínají na levém okraji, což působí jednoduše až stroze. Je to však nejušpornější způsob používaný v běžných básnických sbírkách.

Účinným prostředkem, který obohacuje grafickou úpravu básní, jsou vhodně volené zarážky u některých veršů. Zarážky nesmějí být voleny libovolně nebo násilně, ale řídí se rytmem veršů. Velikost zarážek se řídí délkou řádek, nejmenší zarážka bývá čtverčík, ale může být i výraznější. Nemá však přesahovat víc než polovinu délky nejužších řádek, aby nenarušovala plynulost básně.

U některých básní působí vhodně i střídání zarážek u celých veršů.

Stupňovité uspořádání básně se používá jen u básní s určitým typem verše. Básně sázené zkraje se zarážkou u první řádky nepůsobí příliš esteticky. Vhodnější je vysunutí první řádky se zarážkou u ostatních veršů ve sloce básně.

V sazbě básní se má dodržovat zásada, že verše zůstávají v jedné řádce. Někdy to však není možné. Jakmile přesahuje řádka stanovenou šíří sazby, rozvede se do dvou řádek tak, že poslední slovo (zásadně nedělené) nebo i více slov se přesune na konec řádky následující, popř. i zkraje, ale se zarážkou.

Sazba zkraje

Znám křišťálovou studánku,
kde nejhlubší je les,
tam roste tmavé kapradí
a vůkol rudý vřes.

Tam ptáci, laně chodí pít
pod javorový kmen,
ti ptáci za dne bílého,
ty laně v noci jen.

Když usnou lesy hluboké
a kolem ticho jest,
a nebesa i studánka
jsou plny zlatých hvězd.

Zarážka volena s přihlédnutím k rytmu veršů.

Znám křišťálovou studánku,
kde nejhlubší je les,
tam roste tmavé kapradí
a vůkol rudý vřes.

Tam ptáci, laně chodí pít
pod javorový kmen,
ti ptáci za dne bílého,
ty laně v noci jen.

Když usnou lesy hluboké
a kolem ticho jest,
a nebesa i studánka
jsou plny zlatých hvězd.

Odsazení první řádky

Znám křišťálovou studánku,
kde nejhlubší je les,
tam roste tmavé kapradí
a vůkol rudý vřes.

Tam ptáci, laně chodí pít
pod javorový kmen,
ti ptáci za dne bílého,
ty laně v noci jen.

Když usnou lesy hluboké
a kolem ticho jest,
a nebesa i studánka
jsou plny zlatých hvězd.

Stupňovitá zarážka

Znám křišťálovou studánku,
kde nejhlubší je les,
tam roste tmavé kapradí
a vůkol rudý vřes.

Tam ptáci, laně chodí pít
pod javorový kmen,
ti ptáci za dne bílého,
ty laně v noci jen.

Když usnou lesy hluboké
a kolem ticho jest,
a nebesa i studánka
jsou plny zlatých hvězd.

Střídavé odsazení

Znám křišťálovou studánku,
kde nejhlubší je les,
tam roste tmavé kapradí
a vůkol rudý vřes.

Tam ptáci, laně chodí pít
pod javorový kmen,
ti ptáci za dne bílého,
ty laně v noci jen.

Když usnou lesy hluboké
a kolem ticho jest,
a nebesa i studánka
jsou plny zlatých hvězd.

První řádek předsazený

Znám křišťálovou studánku,
kde nejhlubší je les,
tam roste tmavé kapradí
a vůkol rudý vřes.

Tam ptáci, laně chodí pít
pod javorový kmen,
ti ptáci za dne bílého,
ty laně v noci jen.

Když usnou lesy hluboké
a kolem ticho jest,
a nebesa i studánka
jsou plny zlatých hvězd.

Střídání zářek u celých veršů

Znám křišťálovou studánku,
kde nejhlubší je les,
tam roste tmavé kapradí
a vůkol rudý vřes.

Tam ptáci, laně chodí pít
pod javorový kmen,
ti ptáci za dne bílého,
ty laně v noci jen.

Když usnou lesy hluboké
a kolem ticho jest,
a nebesa i studánka
jsou plny zlatých hvězd.

Básně složité a nepravidelné

Nepravidelnost se může u básní projevovat nesterajným počtem veršů ve slokách a značným rozdílem v šíři řádek i v jejich členění. U básní s velkým rozdílem v délce veršů, kdy je optické těžiště básně více vlevo, se skupiny kratších veršů posunou doprava s určitou zarážkou, čímž se i těžiště básně posune k střední ose. Tak lze dosáhnout optické rovnováhy. Nejčastěji se užívá jednotná zarážka u všech kratších řádek. V některých případech lze použít i nesterajně velké zarážky, ale musíme postupovat velmi citlivě.

Iniciála

Iniciály v básních zpestřují úpravu a používají se zejména ve slavnostních tiscích. Zpravidla se přisazují na účaří první řádky buď s předsazením před text, nebo zároveň s okrajem sazby. V básních se iniciála nezapouští do více řádek. Iniciála je nejméně o dva stupně (4 body) větší písmo, než je základní text. Obvykle se používá i stejný řez písma.

Titulky básní

Titulky se obyčejně se sázejí z verzálek téhož stupně a druhu písma, jako je základní text. Musí být dokonale vyrovnány. Nadpisová řádka však může být i z většího stupně nebo z verzálek menších stupňů, popř. z kapitálek.

Jméno autora

Uvádí se u názvů jednotlivých básní a ve sbírkách, pokud jde o básně různých autorů. Bývá odlišeno menším stupněm písma, minuskami nebo kurzívou. Zpravidla se umísťuje pod titulek, ale někdy se sází až za báseň a odděluje se prázdnou řádkou.

LESNÍ STUDÁNKA

Josef Václav Sládek

Znám křišťálovou studánku,
kde nejhlubší je les,
tam roste tmavé kapradí
a vůkol rudý vřes.

Tam ptáci, laně chodí pít
pod javorový kmen,
ti ptáci za dne bílého,
ty laně v noci jen.

Když usnou lesy hluboké
a kolem ticho jest,
a nebesa i studánka
jsou plny zlatých hvězd.

Kontrolní otázky:

1. Volba písma u básní.
2. Úprava básní.
3. Co je to iniciála?

Zdroje:

Ing. POP Pavel, FLÉGER Jindřich, POP Vladimír. Sazba1: Ruční sazba. Vydání druhé. Praha: SPN, 1989. 185 stran. ISBN 85-30-44/2.

In: Spisy básnické: Souborné vydání ve dvou dílech. Praha, J. Otto 1907. s. 159.